

MARIA ZIELIŃSKA

Rola polszczyzny w życiu młodych użytkowników języka polskiego na Ukrainie Zachodniej

Abstract (The Role of the Polish Language in the Life of Its Young Users in Western Ukraine). The article is an attempt to define the role of the Polish language in the lives of young speakers of Polish who live in Western Ukraine. The characteristic feature of the studied group of children and youth is that they all declare Polish descent and attend Polish Saturday (Sunday) schools. The material was obtained by means of a questionnaire.

The aim of this study is to determine the areas of language contacts, everyday communication situations in which bilingual pupils speak Polish, factors guiding them to decide to attend Polish schools, to learn Polish or to deepen knowledge of the language of their ancestors. Taking into account the fact that the Polish language is dominated by the Ukrainian language, I was also interested in the situations, where the change of language code took place (from Ukrainian into Polish and vice versa).

The study allows to observe the Polish language from the perspective of the young generation of Polish speakers – the descendants of Poles and the citizens of Ukraine.

Abstrakt. W referacie podejmuje się próbę określenia roli, jaką odgrywa polszczyzna w życiu młodych użytkowników tego języka mieszkających na terenach Ukrainy Zachodniej. Dla badanej grupy dzieci i młodzieży charakterystyczne jest to, że wszystkie osoby mają pochodzenie polskie i są uczniami polskich sobotnich (niedzielnych) szkół. Podstawę materiałową stanowią dane pozyskane za pomocą ankietowania.

Celem przeprowadzonych badań jest ustalenie sfer kontaktów językowych, codziennych sytuacji komunikacyjnych, w których badane dwujęzyczne osoby najczęściej posługują się językiem polskim, pobudek, którymi się kierują, postanawiając uczęszczać do polskich szkół, nauczyć się języka polskiego lub pogłębiać znajomość języka swoich przodków. Ze względu na to, że język polski funkcjonuje w dominującym otoczeniu ukraińskojęzycznym, interesowały mnie również sytuacje, w których następuje przełączenie kodu językowego z ukraińskiego na polski i odwrotnie.

Przeprowadzone badania pozwalają spojrzeć na język polski z perspektywy młodego pokolenia użytkowników tego języka – potomków Polaków i obywateli państwa ukraińskiego.

Język polski funkcjonujący na terenie tzw. Kresów, zarówno północno-, jak i południowowschodnich, od dawna był przedmiotem zainteresowań wielu naukowców. Wszechstronne oraz gruntowne są prace dotyczące polszczyzny północno-wschodniej,

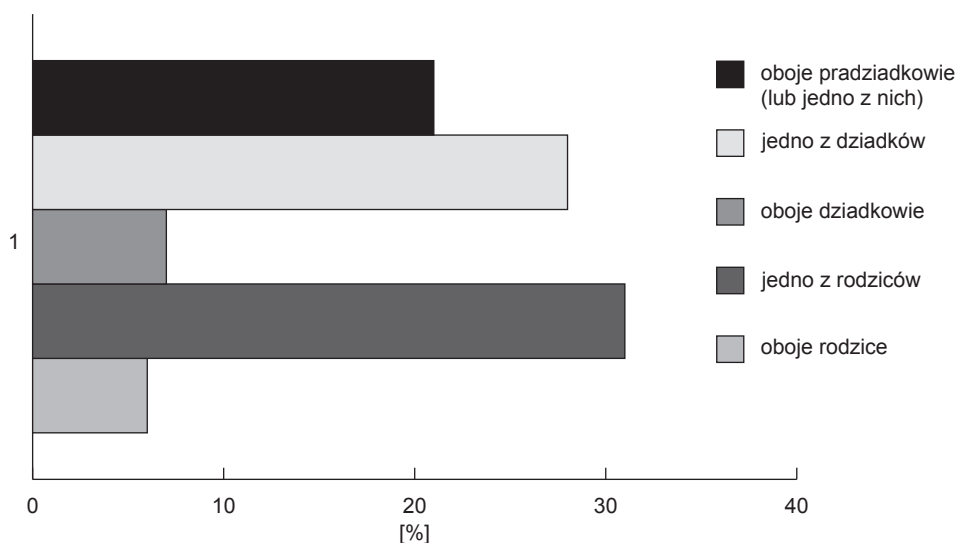
które przedstawiają jej rozwój społeczno-historyczny, zróżnicowanie terytorialne, sytuację socjolingwistyczną użytkowników języka polskiego, w tym młodej generacji, oraz osobliwości ich polszczyzny (np.: Kurzowa 1997, Handke 1997, Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1997, Masojć 2001, Karaś 2002, Geben 2003, Sokołowska 2008 oraz inni).

Co się tyczy stanu oraz funkcjonowania języka polskiego na terenie współczesnej Ukrainy, to obszernymi badaniami został – jak dotąd – objęty stan języka polskiego przeważnie u starszego pokolenia przedstawicieli polskiej mniejszości narodowej (np.: Kurzowa 1983, Rieger i in. 2002, 2007, Нероп 2004). Ostatnimi czasy zainteresowanie badaczy skierowało się ku młodemu, a właściwie najmłodszemu pokoleniu użytkowników polszczyzny (np.: Kostecka-Sadowy 2008, Король 2009). Są to badania poświęcone kompetencji językowej, a mianowicie wybranym osobliwościom gramatycznym bądź leksykalnym polszczyzny dzieci i młodzieży – mieszkańców obwodu lwowskiego. Dotkliwie brakuje jednak szerszych badań, które pozwoliłyby spojrzeć na język polski z perspektywy młodej generacji oraz zarysować ogólny obraz sytuacji socjolingwistycznej tych użytkowników języka polskiego.

W artykule podejmuję się próby określenia roli, jaką odgrywa polszczyzna w życiu młodych użytkowników tego języka mieszkających na terenach Ukrainy Zachodniej, a mianowicie w obwodzie lwowskim [Borysław, Drohobycz, Jaworów, Medenice (oddział szkoły drohobyckiej), Nowy Rozdół, Sambor, Sądowa Wiśnia, Stryj, Złoczów oraz Żydaczów], tarnopolskim (Czortków) oraz iwano-frankowskim (stanisławowskim) (Kałuż), dla których charakterystyczne jest to, że wszyscy oni mają pochodzenie polskie (w bliższym czy dalszym stopniu) i są uczniami polskich sobotnich (niedzielnych) szkół¹. Zdecydowaną większość stanowią szkoły z obwodu lwowskiego, co się wiąże z tym, że w obwodzie tym mamy najwięcej tego rodzaju szkół. Metodą badawczą jest kwestionariusz. Podstawę materiałową stanowią dane otrzymane za pomocą ankietowania, których wyniki przedstawię w niniejszym artykule. Obiektem przeprowadzonych badań są uczniowie polskich sobotnich (niedzielnych) szkół w wieku od 12 do 16 lat, którzy są świadomi swoich polskich korzeni. Ogólnie w badaniach wzięło udział 294 uczniów. Celem przeprowadzonych badań było ustalenie sfer kontaktów językowych, codziennych sytuacji komunikacyjnych, w których badani – osoby przeważnie dwujęzyczne – najczęściej posługują się językiem polskim, pobudek, którymi się kierują, postanawiając uczęszczać do polskich szkół, uczyć się języka polskiego lub pogłębiać znajomość języka swoich przodków. Ze względu na to, że język polski funkcjonuje w dominującym otoczeniu ukraińskojęzycznym, interesowały mnie również sytuacje, w których następuje przełączenie kodu językowego z ukraińskiego na polski i odwrotnie.

Jak już wspomniałam, wszyscy ankietowani deklarują pochodzenie polskie. Dane dotyczące przynależności do narodu polskiego najbliższych członków rodzin uczniów przedstawiam na wykresie 1.

¹ Do polskich szkół uczęszczają wszyscy chętni, niezależnie od przynależności narodowościowej czy pochodzenia. Badaniami zostali objęci wyłącznie uczniowie, którzy deklarują pochodzenie polskie.

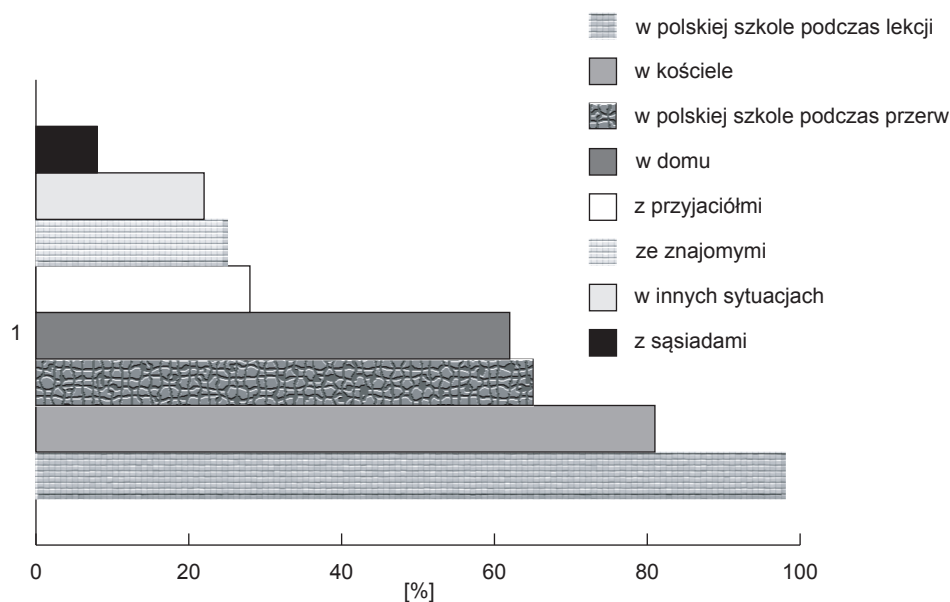
Wykres 1. Przynależność do narodu polskiego członków rodzin badanych

Jak widać, większość respondentów pochodzi z rodzin mieszanych, w których jedno z rodziców jest przedstawicielem polskiej mniejszości narodowej. Nieco mniej ankietowanych twierdzi, że babcia lub dziadek jest polskiej narodowości. Zdecydowanie niewielu pochodzi z rodzin, w których oboje rodzice są Polakami². Materiał informujący o przynależności narodowej najbliższego otoczenia badanej grupy uczniów przybliży nam socjolingwistyczną sytuację młodych potomków Polaków oraz pomoże lepiej zrozumieć czynniki sprzyjające kształtowaniu się tożsamości językowej i narodowej u tego pokolenia użytkowników polszczyzny.

Na terytorium Ukrainy język polski jako język mniejszości narodowej ma wyraźnie ograniczony zasięg występowania i służy do komunikacji tylko w niektórych sytuacjach (nie chodzi tu oczywiście o te nieliczne polskie wsi, w których język polski jest językiem „codziennym”). Wobec tego ważne jest zbadanie sfer, w których młode pokolenie posługuje się polszczyzną. Jak twierdzi J. Rieger, „prestż języka zależy od tego, jakie pełni on funkcje, jaki jest zakres jego użycia” (Rieger i in. 2002: 20). W ankiecie zaproponowałam uczniom spośród 7 miejsc i sytuacji [jak np.: dom (rozmowa z rodziną), rozmowa ze znajomymi, z sąsiadami, z przyjaciółmi, kościół, Polska Sobotnia Szkoła tylko podczas lekcji, Polska Sobotnia Szkoła podczas przerw) zaznaczyć te, w których używają języka polskiego (wykres 2).

Na podstawie otrzymanego materiału można stwierdzić, że najczęściej badani używają języka polskiego podczas zajęć w polskiej szkole, w kościele, w trakcie przerw w sobotniej (niedzielnej) szkole oraz w komunikacji wewnątrzrodzinnej. Materiał

² Warto podkreślić, że to, iż większość dzieci z rodzin czysto polskich pochodzi z m. Sambor (obw. lwowski).

Wykres 2. Sfery używania języka polskiego

ujawnia, jak ważna jest poza granicami Polski rola polskich placówek oświatowych oraz Kościoła. Jeżeli chodzi o posługiwanie się polszczyzną w domu, w kontaktach rodzinnych, to – na podstawie odpowiedzi ankietowanych – można wyciągnąć wnioski, że częściej używają oni języka polskiego, rozmawiając z dziadkami, co można traktować jako zjawisko międzypokoleniowej więzi językowej, duchowej oraz kulturowej. O wiele rzadziej rozmawia się w języku polskim z przyjaciółmi i znajomymi, co zresztą nie dziwi, gdyż w tych wszystkich miejscowościach liczebnie przeważa ludność ukraińska. Uczniowie używają też języka polskiego w innych sytuacjach i miejscach³, najczęściej podczas pobytu w Polsce. Spośród innych sytuacji respondenci wymienili np.: *na katechezie*⁴; *na konkursach z języka polskiego*; *w kulturalnych centrach*⁵; *jeśli spotykam ludzi z Polski*; *jeśli ktoś mówi do mnie popolsku*; *w internecie*. Najrzadziej język polski jest językiem używanym w kontaktach sąsiedzkich (zaledwie 9%).

W sytuacji dwujęzyczności każdy z języków obsługuje konkretne sfery w codziennym życiu człowieka. Zmiana sytuacji zmusza osobę do zmiany kodu językowego. Zdaniem Anny Wierzbickiej „żyć na co dzień w dwóch różnych językach to znaczy żyć w dwóch różnych przestrzeniach socjosemantycznych. Przechodzenie z jednego

³ W ankiecie umożliwiłam uczniom wpisanie dodatkowych sytuacji, w których następuje komunikacja w języku polskim.

⁴ Wszystkie wypowiedzi uczniów przytaczam w oryginalnej formie graficznej.

⁵ Chodzi o polskie centra kulturalno-oświatowe, które funkcjonują w tych miejscowościach.

języka w drugi i na odwrót jest podobne do podróżowania między dwoma różnymi światami” (Wierzbicka 1990: 103). Jeżeli chodzi o uczniów pochodzenia polskiego, to zdarza im się przestawiać z języka polskiego na ukraiński i na odwrót. Spośród sytuacji, w których najczęściej następuje zmiana języka polskiego na ukraiński, można wymienić: przyście do szkoły ukraińskiej, kontaktowanie się z osobą, która nie zna języka polskiego, z przyjaciółmi, kiedy się nie wie, jakiego słowa powinno się użyć, wyjście z kościoła, polskiej szkoły, rozmowa w sklepie. Na przykład: *kiedy nie mogę się wypowiedzieć; na pszerwach w szkole polskiej; kiedy jestem w towarzystwie polaków i ukraińców; na ulicy; kiedy wszyscy mówią po polsku i ktoś czegoś nie rozumie; w bytowych sytuacjach; w rozmowie z mamą, potem z tatą; pod czas tłumaczenia; kiedy uczyć się gramatyki.*

Sytuacje, które wymagają przełączenia kodu językowego z ukraińskiego na polski, następują przede wszystkim w momencie przyścia do polskiej szkoły, kościoła, na zajęciach z języka polskiego, podczas rozmowy z nauczycielami języka polskiego oraz osobami polskiej narodowości, w tym także podczas pobytu w Polsce, a także z babcią i/lub dziadkiem. Poniższe sytuacje przełączenia kodu językowego dopełniają przedstawione wyżej sfery wykorzystywania języka polskiego w codziennej komunikacji i pozwalają na zarysowanie pełnego obrazu jego funkcjonowania jako narzędzia komunikacji u dzieci pochodzenia polskiego w warunkach dwujęzyczności. Tak więc badani wymieniają następujące okoliczności, w których zachodzi zmiana języka ukraińskiego na polski: *kiedy Polacy przyjeżdżają do mojego miasta; kiedy przychodzę ze szkoły; kiedy nauczycielka wymaga; na konkursach z języka polskiego; z siostrami zakonnymi; kiedy czuje sytuacji w jakich muszę rozmawiać po polsku; z tatą, a potem z mamą; jak chcę dolożyć komuś; frazeologizmy; sleng polski.*

Bardzo ważny jest czynnik motywacyjny, którym kierują się uczniowie, decydując się na rozpoczęcie nauki w polskich szkołach sobotnio-niedzielnich. Materiał otrzymany metodą ankietową świadczy o tym, że jedna trzecia badanych wyraża chęć uczenia się języka polskiego, jak np.: *bo chciałem uczyć się polskiego języka, chce wyuczyć język polski.* Niektórzy z nich (15%) argumentują swoją decyzję tym, że mają pochodzenie polskie i narodowością swoich przodków: *żeby dobrze nauczyć się języka Polskiego: poznać kulturę swoich przodków; bo moja babcia jest polką i ja też chce mówić po polsku; żeby poznać język swoich przodków i kulturę; czuję się polakiem; chcę się kształtować, uczyć się; bo chodzę do kościoła i moja babcia jest polką; bo mam pochodzenie polskie...; bo jestem Polką; z pochodzenia jestem na pół polką.* Część uczniów (9%) kieruje się chęcią rozwijania poszczególnych sprawności językowych, takich jak czytanie, mówienie, pisanie: *żeby nauczyć się czytać i pisać i tp; ja zostałem w Polskiej szkole żeby rozwijać swoją wymowę; żeby nauczyć się rozmawiać i pisać w języku polskim; żeby umieć rozmawiać po Polsku.* 8% uczniów uczęszcza do polskiej szkoły, gdyż ma zamiar kontynuować naukę na wyższych uczelniach w Polsce, np.: *zostałam się uczenicą polskiej Sobotniej szkoły bo chciała bym mieszkać i uczyć się w Polsce; po polsku mówili moje przodkowie, chce studiować w Polsce.* Tylu samo uczniów ma na celu doskonalenie znajomości języka polskiego, o czym świadczą następujące wypowiedzi: *chciałam udoskonalić swoje posługiwanie*

się językiem polskim; dla doskonałego znania języka polskiego...; dla dobrego opanowania języka polskiego; dlatego że chcę wiecej znać Polski język; dla tego żeby znać język Polski doskonale. Decyzję o podjęciu nauki w polskiej szkole 7% uczniów motywuje chęcią pogłębiania wiedzy w zakresie historii, geografii, kultury polskiej: *chcę poznać historię Polską i jej kulturę; żeby poznać polską historię, geografję, kulturę no i oczywiście mowę lepiej; nauczyć się języka polskiego, historii i kultury Polski; ba chciałem rozwijać wiedzę o narodzie polskim; żeby uczyć się historii Polski, uzupełnić swoją wiedzę o Polsce, jej kulturze.* 9% ankietowanych kieruje się sympatią do Polski i języka polskiego, wyrażając to w następujący sposób: *bo podoba mi się język Polski; bo mi się bardzo podoba ten język; dlatego że lubi polski język i literaturę; dlatego że ja lubi polski język; temu że lubie Polską i ich język; bardzo lubje Polski kraj; bo lubię rozmawiać po polsku i pisać, czytać; bo jenzyk polski jest bardzo piękny i łatwy do uczenia.* Znajduję w ankietach także wypowiedzi ujawniające rozmaite czynniki sprowadzające badanych uczniów do polskich szkół, jak np.: *żeby być doświadczoną; mnie tutaj zaprowadził tato aby ja wjęcej wiedziałam język polski. Po jednej lekcji mi się bardzo spodobało; rzeby dobrze wyuczyć język polski i wolne rozmawiać z polakami; rzeby otrzymać kartę Polaka; dlatego że polska sobotnia szkoła jest podstawową czynnością w kształceniu języka; dlatego że uważam ją swoją ojczystą mową; mama i babcia kazali że trzeba, to jest moim obowiązkiem; bo chcę wyuczyć język obcy; aby było łatwiej za granicą; bo mnie rodzice oddali do sobotniej szkoły; żeby nie zapominać język polski.*

Z analizy tych wypowiedzi wynika, że jedna trzecia badanych postanowiła uczęszczać do polskiej szkoły ze względu na to, że chce nauczyć się języka polskiego. Na zawarte w ankiecie pytanie, w jakim celu postanowiłeś nauczyć się języka polskiego (lub doskonalić swój język polski), połowa respondentów (52%) opowiedziała się za wyjazdem do Polski, mając na celu przede wszystkim podjęcie studiów lub zamieszkanie i zdobycie pracy w tym kraju, jak np.: *chcę studiować w Polsce; mam zamiar związać swoją przyszłość z tym językiem. Bardzo chciałabym studiować się w Polsce; marzę o studiach w Polsce.* Nieliczni uczniowie (8%) chcą doskonalić swój język polski lub odwołują się do swych korzeni polskich, przynależności do narodu polskiego czy pragną zachować język przodków (7%): *dla tego że jestem poliakiem; czuje się Polakiem; jest to język mojej babci i prababci; mam pochodzenie polskie więc musze dobrze rozmawiać; mam pochodzenie polskie i trzeba ten jenzyk podtrzymywać; ...żeby nie zawstydzić swój ród; żeby poznać mowę ojczystą; podziwiam jenzyk polski, jest wspaniały i jest moim drugim jenzykiem ojczystym; to jest język moich pszodków, moich dziadków. Oni pszekazali go mnie i tszeba go pszekazać dzieciom; trzeba zachować jenzyk przodków i przekazać swoim dzieciom.* Oprócz tego ankietowani wyrażają chęć posługiwania się językiem polskim w celu komunikowania się: *żeby swobodnie rozmawiać z polakami i lubie ten język; żeby posługiwać się językiem polskim kiedy przyjeżdżam do Polski; żeby władać doskonale językiem moich przodków i dla porozumienia się z sąsiednim państwem; żeby dobrze rozmawiać w kościele, w Polsce podczas wakacji; żeby sie nie zawstydić w Polsce; żeby rozmawiac z innymi polakami i żeby można było się z nimi porozumiec; dla prawidłowego używania języka*

polskiego w rozmowie i na piśmie; ja bardzo chcę doskonale umieć mówić po polsku, pisać, czytać i rozumieć ten język. Są też tacy, którzy uświadamiają sobie różnice między polszczyzną używaną na Ukrainie a językiem polskim, którym posługują się rodzimi użytkownicy tego języka w Polsce, i przyjmują język tych ostatnich za wzorzec godny naśladowania, o czym świadczą następujące odpowiedzi: *babcia mówi po polsku i trochę dodaje ukraińskie słowa, a ja chce rozmawiać jak polacy prawdziwi; bo jednak polacy nie rozmawiają tutaj tak jak polacy w Polsce i dlatego trzeba się douczać w szkole lub żeby mówić jak wszystkie Polacy.* Pojedyncze osoby uczą się języka polskiego „dla siebie” albo dlatego, że „im się to podoba”.

Z powyższego wynika, że liczni uczniowie doskonale (lub opanowują) polszczyznę ze względu na możliwość wyjazdu do państwa polskiego. Mając na celu zbadanie chęci respondentów do ewentualnej migracji wraz z argumentami przemawiającymi za wyjazdem lub przeciwko niemu, umieściłam w ankiecie pytanie dotyczące wyjazdu do Polski z prośbą o uzasadnienie odpowiedzi. Na podstawie odpowiedzi uczniów można stwierdzić, że zdecydowana większość, a mianowicie 71%, chce wyjechać do Polski. Jeżeli chodzi o cel wyjazdu, to najczęściej pojawiają się odpowiedzi wyrażające chęć podjęcia studiów, nieco rzadziej uczniowie piszą o swojej sympatii do tego państwa oraz jego obywateli (np.: *dlatego że w Polsce mi się bardzo podoba; bardzo chciałabym. Lubię piękne polskie miasta, polski język i miłych polskich ludzi; dlatego, że lubię Polskę; ja raz była w Polsce i mi bardzo się spodobało. Tam cudowny kraj i ludzi*). Pojawiły się też wypowiedzi świadczące o postrzeganiu Polski jako „prawdziwego europejskiego państwa”, jak np.: *to bardzo rozwinięte państwo, wysoka cywilizacja; Polska jest państwem europejskim i tam jest prawdziwa Europa; chcę żyć w wolnym kraju i w wolnej Europie; Polska jest członkiem Unii Europejskiej.* 25% ankietowanych jest przeciwko wyjazdowi z kraju, w którym się urodzili i mieszkają. Motywują swoją decyzję tym, że tutaj są ich rodziny, bliscy oraz przyjaciele, jak również tym, że tutaj się urodzili i w tym państwie chcą mieszkać.

Otrzymane informacje pozwalają zarysować obecną sytuację socjolingwistyczną dzieci i młodzieży pochodzenia polskiego w trzech obwodach Ukrainy Zachodniej. Jak widać, polszczyzna w życiu młodych jej użytkowników ma bardzo ograniczony zasięg występowania. W tym miejscu należy podkreślić bardzo istotną rolę, jaką odgrywają w szerzeniu języka polskiego i kultury polskie placówki oświatowe na Ukrainie oraz Kościół. I co jest niezwykle ważne, to użycie polszczyzny w kontaktach domowych (choć tutaj można przypuszczać, że język polski nie jest jedynym językiem komunikacji w rodzinie, młode pokolenie częściej używa tego języka, rozmawiając ze swoimi dziadkami). Ze sferami użycia poszczególnych języków wiąże się przede wszystkim potrzeba przełączenia kodu językowego w zależności od okoliczności, w których przebiega komunikacja. Ważne jest też to, że chęć doskonalenia (czy też opanowania) języka polskiego, poznania kultury, tradycji, historii Polski oraz uświadomienie swoich polskich korzeni sprowadzają ankietowanych do polskich szkół. Natomiast jeśli chodzi o cele opanowania polszczyzny, to wyraźnie zarysowuje się tutaj czynnik potencjalnej migracji.

BIBLIOGRAFIA

- Geben K. 2003: Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie. Warszawa: ELIPSA.
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I. 1997: Język polski na Kresach północno-wschodnich dawniej i dziś. W: Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich. Pod red. I. Grek-Pabisowej. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 27–109.
- Handke K. 1997: Polszczyzna północnokresowa na tle terytorialnego i społecznego zróżnicowania języka polskiego. W: Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich. Pod red. I. Grek-Pabisowej. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 9–26.
- Karaś H. 2002: Gwary polskie na Kowieńszczyźnie. Warszawa–Puńsk: „Aušra” Sp. z o.o.
- Kostecka-Sadowy A. 2008: Stan współczesnej polszczyzny Mościsk i okolic. W: Współczesna polszczyzna 2. Kraków–Tarnów, s. 247–255.
- Kurzowa Z. 1983: Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku. Warszawa–Kraków: PWN.
- Kurzowa Z. 1997: Historia i współczesność języka polskiego na Kresach południowo-wschodnich. W: Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich. Pod red. I. Grek-Pabisowej. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 111–165.
- Masojć I. 2001: Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie. Warszawa: ELIPSA.
- Rieger J., Cechosz I., Dzięgiel E. 2002: Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. Cz. I. Stan i status polszczyzny. Gwary polskie w Lwowskiem, na Tarnopolszczyźnie i na Podolu. Warszawa: SEMPER.
- Rieger J., Cechosz I., Dzięgiel E. 2007: Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. Cz. II. Polszczyzna w Lwowskiem, Żytomierskiem i na Podolu. Teksty. Kraków: LEXIS.
- Sokołowska H. 2008: O osobliwych funkcjach spójnika *zanim* w regionalnej odmianie języka polskiego na Litwie. W: Tożsamość na styku kultur. Zbiór studiów. Pod red. I. Masojć i R. Naruńca. Wilno: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, s. 183–194.
- Wierzbicka A. 1990: Podwójne życie człowieka dwujęzycznego. W: Język polski w świecie. Zbiór studiów. Pod red. W. Miodunki. Warszawa–Kraków: PWN, s. 71–104.
- Король Л. Р. 2009: Регіональні особливості словозміни польських іменників та прикметників (на матеріалі питальника для учнів шкіл міста Львова з польською мовою викладання). W: Проблеми слов'язнознавства. Вип. 58. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І.Франка, с. 176–183.
- Непоп Л. В. 2004: Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей. Київ: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”.